

RAQAMLI IQTISODIYOTNING PLATFORMASI VA EKOTIZIMI

Samatov Xurshid Ulmasjonovich

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

Samarqand filiali "Gumanitar va ijtimoiy fanlar" kafedrasi mudiri

Jabborov Abdulla Akbar o'g'li

universiteti Toshkent axborot texnologiyalari

Samarqand filiali TTKT fakulteti talabasi

Elektron pochta manzili: abdullajabborov3@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotda platformalarning tutgan o'rni va ularning asosida shakllanayotgan raqamli ekotizimlarning mohiyati yoritilgan. Platformalarning iqtisodiy jarayonlardagi rolini aniqlash, ularning turlari, asosiy mezonlari hamda infratuzilmasi tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotda raqamli platformalarning ko'p tomonlama integratsion imkoniyatlari, foydalanuvchilar va ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi aloqalarni soddalashtirishdagi roli chuqur o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, raqamli platforma, ekotizim, infratuzilma, algoritim, ma'lumotlar almashinuvi, IT-xizmatlar, tranzaksion xarajatlar, foydalanuvchi, texnologik platforma.

Abstract: This article explores the critical role of digital platforms in the formation and development of the digital economy. It provides a detailed analysis of the functions, types, infrastructure, and classification criteria of digital platforms. The paper also examines how digital ecosystems built on these

platforms enhance connectivity between producers and consumers, reduce transaction costs, and support new economic models.

Keywords: digital economy, digital platform, ecosystem, infrastructure, algorithm, data exchange, IT services, transaction costs, user, technological platform.

Аннотация: В данной статье рассматривается ключевая роль цифровых платформ в формировании и развитии цифровой экономики. Подробно анализируются функции, виды, инфраструктура и критерии классификации цифровых платформ. Также рассматривается, как цифровые экосистемы, построенные на основе этих платформ, способствуют улучшению взаимодействия между производителями и потребителями, снижению транзакционных издержек и поддержке новых экономических моделей.

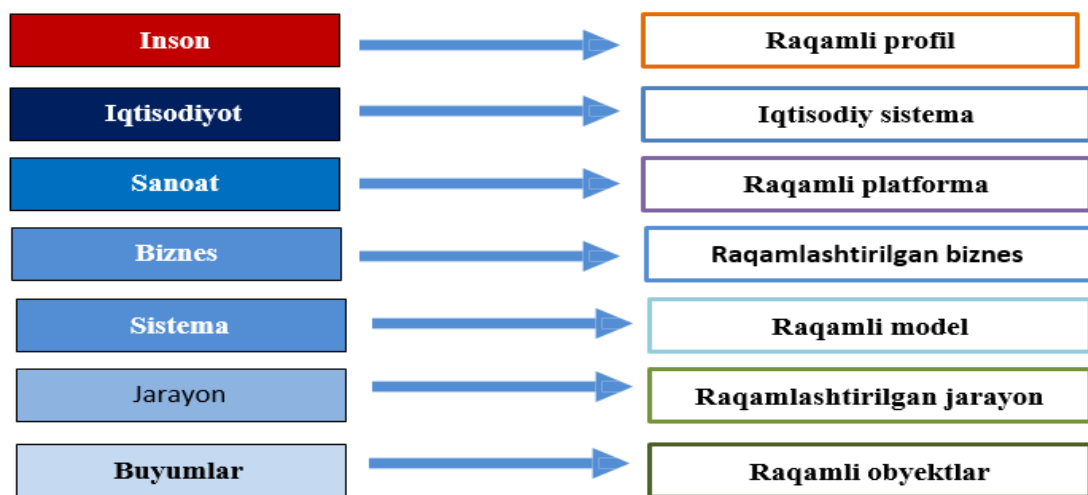
Ключевые слова: цифровая экономика, цифровая платформа, экосистема, инфраструктура, алгоритм, обмен данными, ИТ-услуги, транзакционные издержки, пользователь, технологическая платформа.

So‘nggi yillarda dunyo iqtisodiyotida yuz berayotgan tub raqamli o‘zgarishlar turli sohalarda samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish va xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilashda yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu jarayon markazida turuvchi eng muhim texnologik vositalardan biri bu — **raqamli platformalardir**. Raqamli platformalar an‘anaviy iqtisodiy modeldan farqli o‘laroq, ishlab chiqaruvchilar va iste’molchilar o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotni yo‘lga qo‘yish, resurslardan oqilona foydalanish va innovatsion yondashuvlarni kengaytirish imkonini beradi.

Raqamli platformalar orqali tashkil etilgan **raqamli ekotizimlar** esa turli ishtirokchilar — kompaniyalar, davlat muassasalari, xususiy sektor va foydalanuvchilar o‘rtasida integratsiyalashgan hamkorlik muhiti yaratadi. Ushbu muhit axborot almashinuvi, xizmat ko‘rsatish va iqtisodiy bitimlarni tezkor va

shaffof bajarish imkonini beradi. Natijada, iqtisodiyotda raqobatbardoshlik kuchayadi, innovatsion yechimlar joriy etiladi va foydalanuvchi tajribasi yaxshilanadi. Raqamli iqtisodiyotning eng muhim va hal qiluvchi texnologiyasi raqamli platformadir.

Raqamli iqtisodiyot platformasi – iste'molchilar va ishlab chiqaruvchilarning ehtiyojlarini ta'minlaydigan funktsiyalar va xizmatlar to'plami bilan raqamli muhit (dasturiy va apparat kompleksi), shuningdek, ular o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkoniyatlarini amalga oshiradi.

Sanoatning raqamli shakli

Dasturiy ta'minot mahsuloti sifatida platforma barcha zarur texnologiyalarni to'playdi, bu ko'p sonli foydalanuvchilarga ma'lumot olish, yuqori sifatli rejalashtirish, tahlil xizmatlari va eng muhimi, bozorga (mijozlar, ishlab chiqaruvchilar, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar va boshqalar) kirish huquqini beradi.

Platformaning qiymati to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkoniyatini taqdim etish va ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir o'tkazish tartibini osonlashtirishdir.

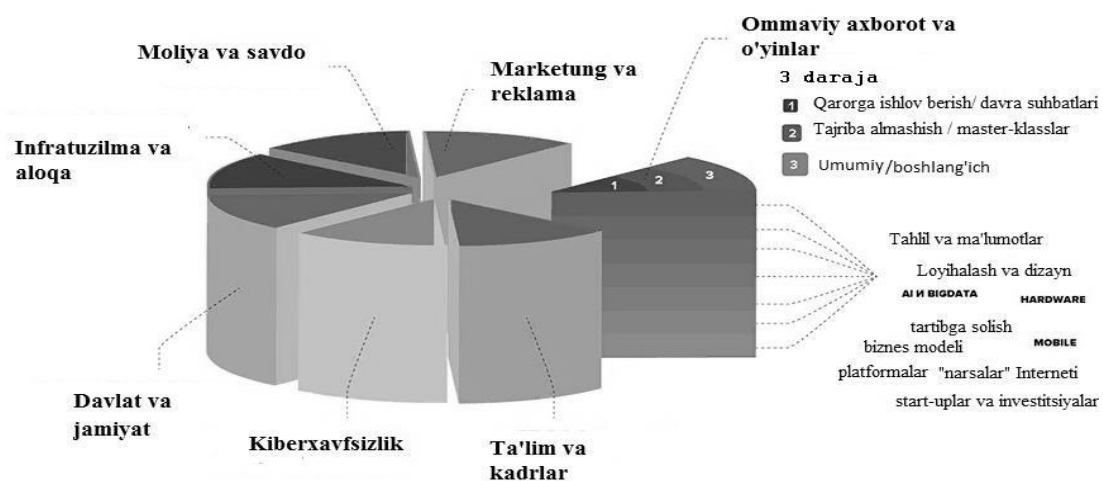
So'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) rivojlanishida to'rtta holat bilan bog'liq bo'lgan sifatli siljishlar kuzatilmoqda :

- raqamli texnologiyalar doimiy ravishda o'zlarining qo'llanilish doirasini kengaytirmoqda;
- tegishli vositalarni kiritish va ulardan foydalanish xarajatlari doimiy ravishda pasayib bormoqda;
- iqtisodiy faoliyatni raqamlashtirish darajasi doimiy ravishda o'sib bormoqda (shu jumladan, dastlabki ikki omil ta'siri tufayli);
- raqamli qurilmalarning (kompyuterlar, telefonlar, Internetga ulangan aqlli moslamalar va qurilmalar) mavjudligi va tarqalishi doimiy ravishda o'sib bormoqda.

Ushbu holatlar majmui raqamli platformalar tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan raqamli ekotizimlarning rivojlanishiga asoslangan yangi biznes modellarining iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lishi uchun sifat jihatidan yangi shart-sharoitlarni shakllantirishga olib keldi.

Raqamli iqtisodiyot ekotizimi – ularga tegishli texnologik platformalar, amaliy Internet xizmatlari, analitik tizimlar, davlat hokimiyati organlari axborot tizimlari, tashkilotlar va fuqarolarning doimiy hamkorligini ta'minlaydigan tashkilotlarning hamkorligi:

Raqamli platformalar raqamli iqtisodiyotning muhim vositasi bo'lib,

ko'plab yangi texnologiyalarni birlashtiradi va foydalanuvchilarga (ishlab chiqaruvchilar ham, iste'molchilar va vositachilarga ham) eng yaxshi raqamli vositalar va erkin raqobat bozoridan foydalanish imkoniyatini beradi, bu esa

tegishli segmentdagi o'yin qoidalarining sifat jihatidan o'zgarishiga olib keladi.

Raqamli iqtisodiyotning ekotizimi

Raqamli platformalar mezonlari

Korxonani "raqamli platforma" deb tasniflash mezonlari:

1. Platforma ishtirokchilarining o'zaro ta'sirini algoritmlash: ishtirokchilarning o'zaro munosabatlari aniq belgilangan algoritm doirasida amalga oshiriladi.
2. Platforma ishtirokchilarining o'zaro manfaatli munosabatlari.
3. Hamkorlik uchun platformadan foydalanadigan ishtirokchilar sonining ahamiyati (miqyosi). Platformaning barcha potentsial ishtirokchilari: jamiyat, iqtisodiyot, mamlakat, dunyo uchun ahamiyatga ega.
4. Ishtirokchilarning o'zaro hamkorligi amalga oshiriladigan yagona axborot muhiti va tegishli axborot-texnologik infratuzil- maning mavjudligi.
5. Platformaning turli ishtirokchilarining o'zaro ta'siri ostida tranzaksion xarajatlarni kamaytirish shaklida ta'sirning mavjudligi – platformalarsiz bir xil o'zaro ta'sirga nisbatan. Shu bilan birga, bunday ta'sirga ma'lumotlar bilan ishlashning muayyan texnologiyalarini qo'llash va yoki biznes jarayonlarini qayta tashkil etish orqali erishish kerak.

Raqamli platformalarning o'ziga xos xususiyatlari :

1. Platformaning maqsadi raqamli platforma yordamida amalga oshiriladigan asosiy faoliyatdir .
2. Ishtirokchilar guruhlar yoki raqamli platformadan foydalanadigan partiyalar, shuningdek, asosiy benefitsiar (o'z mol-mulkini yoki moliyasini daromad olish uchun ishonchli boshqaruvga bergan shaxs) platformadan foydalanish orqali faoliyat natijalari bilan raqamli iqtisodiyotga hissa qo'shadigan platformaning mavjudligi va ulardan foydalanish. Uning maqsadi va bunday benefitsiarning platformaga bo'lgan talablari.

3. Platformada ma'lumotlarni qayta ishlash darajasi. Ishtirokchilar tomonidan platformaga kiritiladigan ma'lumotlarga ishlov berish qanday darajadagi samaraga erishish uchun :

- axborotni qayta ishlashning ma'lum bir texnologik jarayonini bajarish (ma'lum bir ma'lumotni qayta ishlash texnologiyasiga xos bo'lgan bir qator texnik operatsiyalarni birlashtirish);
- qarorlar qabul qilish uchun ma'lumot olish (ma'lum bir iqtisodiy subyektning biznes jarayonini avtomatlashtirish doirasida bir qator texnologiyalardan foydalanishni yig'ish);
- iste'molchiga mahsulot, xizmatni taqdim etishdan biznes samarasini olish (iqtisodiyot subyektlari o'rtasida iqtisodiy bitim doirasida bir qator alohida avtomatlashtirilgan biznes-jarayonlarni qo'llashni birlashtirish).

4. Raqamli platformaning infratuzilmasi. Raqamli iqtisodiyot subyektlarining faoliyati amalga oshiriladigan «yagona axborot muhiti» nimani anglatishi va nimadan iboratligi.

Yuqorida keltirilgan raqamli platformaning ta'rifi va raqamli platformalarning ajralib turadigan xususiyatlari raqamli platformalarni terishga imkon beradi .

Raqamli platformalarning asosiy turlari va ularning tasnifi

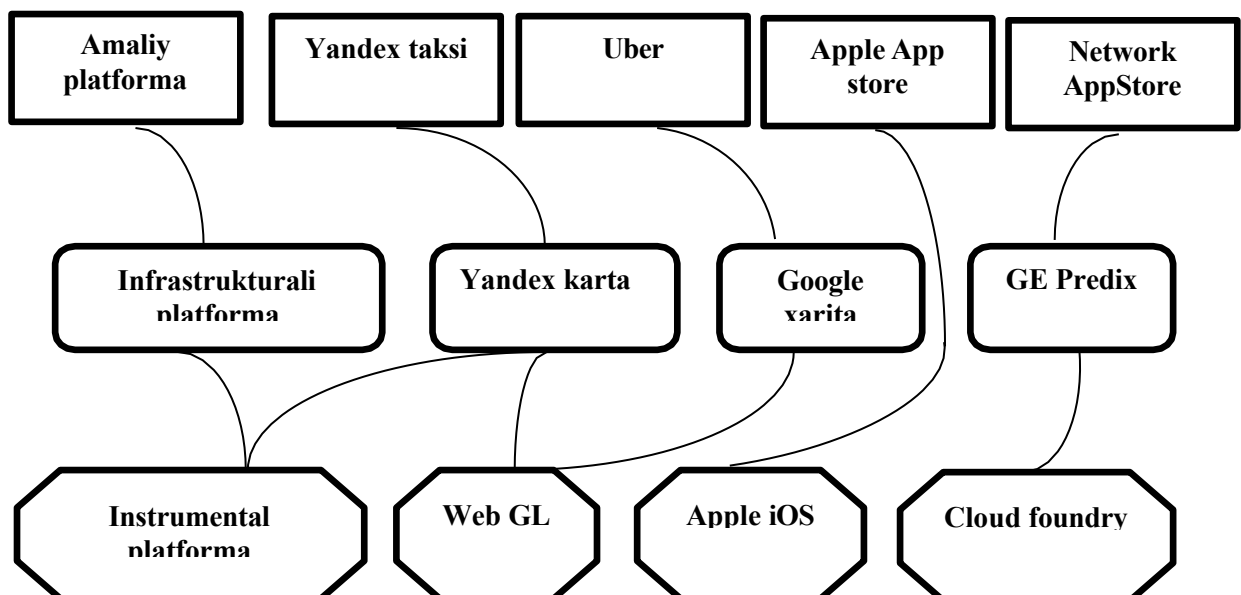
Instrumental raqamli platforma. Raqamli platforma, dasturiy ta'minot yoki dasturiy ta'minotga asoslangan dasturiy ta'minot yoki ishlab chiqarish uchun mo'ljallangan kompleks (mahsulot) dastur uchun dasturiy va apparat yechimlari beradi. Dasturiy ta'minot yoki dasturiy-apparat yechimlarini ishlab chiqishni tezlashtirish oldindan belgilangan namunaviy ma'lumotlarni taqdim etish orqali axborotni qayta ishlash uchidan uchigacha asoslangan axborotni qayta ishlash uchun funksiyalar va interfeyslar ma'lumotlar bilan ishlash texnologiyalari, shuningdek, dasturiy ta'minot yoki dasturiy-apparat vositalarini ishlab chiqish va disk raskadrovka qilish vositalari.

Infratuzilish raqamli platformasi. Axborotlashtirish bozori

ishtirokchilarining ekotizimiga asoslangan raqamli platforma, uning maqsadi bozorni tezlashtirish va iqtisodiy sohadagi iste' molchilarga o'zlarining faoliyatini avtomatlashtirish uchun yechimlarni (IT - xizmatlar) raqamli ma'lumotlarning so'nggi texnologiyalaridan foydalangan holda va ma'lumot manbalariga kirishni ta'minlash; ushbu ekotizim infratuzilmasida amalga oshiriladi.

Amaliy raqamli platforma . Raqamli texnologiyalardan foydalanish va mehnat taqsimotidagi o'zgarishlar tufayli tranzaktsion xarajatlarni kamaytiradigan yagona axborot muhitida bitimlarni amalga oshirish orqali bozorning katta miqdordagi mustaqil ishtirokchilari o'rtasida ma'lum qiymatlarni algoritmlashtirilgan almashinuvini ta'minlaydigan biznes-model.

Umumiy holda, raqamli platformalarning ajralib turadigan turlari ierarxiyani shakllantirishi mumkin, bunda raqamli raqamli platformalar infratuzilmaning raqamli platformalari ekotizimlariga kiritilgan va raqamli platformalar infratuzilma, o'z navbatida, iqtisodiyotning turli sohalarida qo'llaniladigan raqamli platformalarning ishlashini ta'minlaydi.

Misollar bilan raqamli platformalar turi ierarxiyasi

Raqamli infratuzilma platformaning ekotizim texnologik elementlariga

quyidagila kiradi: axborot manbalari, axborotni yet- kazib berish vositalari, ma'lumotlarni saqlash, yig'ish va boyitish vositalari, instrumental raqamli platforma(yoki bunday platforma- lar majmuasi) va uni ochish infratuzilmasi, IT – xizmatlar (instrumental raqamli platforma asosida dasturiy yechimlarni), platformali IT-xizmatlarni ishlab chiqish va integratsiya qilish vositalari.

Raqamli platformaning infratuzilmasini aniqlash nuqtai nazaridan, IT-servis (sohaviy IT-xizmati) deganda infratuzilmaning raqamli platformasi zahirasiida saqlanadigan raqamli ma'lumotlarga asoslanib, tadbirkorlik subyekting o'ziga xos bo'lgan vazifalarini hal qiladigan, infratuzilma raqamli platformasi ekotizimi doirasida yaratilgan va ishlaydigan ixtisoslashtirilgan dasturiy yechim tushuniladi.

IT - xizmati ma'lumotni qayta ishlash uchun funksiya va interfeyslardan foydalanadi, shu jumladan, raqamli platformada infratuzilmaning texnologik asosining tarkibiy qismi bo'lgan instrumental raqamli platformada amalga oshiriladigan raqamli ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalaridan foydalanadi.

Infratuzilmali raqamli platformasi bilan bog'liq aloqalarning asosiy ishtirokchilari: platforma operatori, axborot ta'minotchilari, platforma xizmatlari va axborot manbalariga asoslangan amaliy IT xizmatlarini ishlab chiquvchilar, turli xil iqtisodiyot tarmoqlarida yechimlar iste'molchilari.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, raqamli platformalar va ularning asosida shakllanadigan ekotizimlar zamonaviy iqtisodiyotning tayanch tayanch bo'g'iniga aylanmoqda. Ular ishlab chiqaruvchilar, iste'molchilar, xizmat ko'rsatuvchilar va davlat tashkilotlari o'rtasida yuqori samaradorlikka asoslangan o'zaro hamkorlikni ta'minlaydi. Shu bois, raqamli infratuzilmani rivojlantirish, platformalararo integratsiyani kuchaytirish va foydalanuvchilar uchun qulay axborot muhiti yaratish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Ularning muvaffaqiyatli joriy etilishi milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tapscott, D. *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. McGraw-Hill, 1996.
2. OECD. *Digital Economy Outlook 2020*. – <https://www.oecd.org>
3. Schwab, K. *The Fourth Industrial Revolution*. World Economic Forum, 2017.
4. Kotler, P. & Kartajaya, H. *Marketing 5.0: Technology for Humanity*. Wiley, 2021.
5. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi materiallari – <https://mitc.uz>
6. Brynjolfsson, E. & McAfee, A. *Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future*. Norton, 2017.
7. Rust, R.T. & Huang, M.-H. *The Service Revolution and the Transformation of Marketing Science*. Marketing Science, 2014.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi – <https://stat.uz>
9. G'.M. Porsaev, B.Sh. Safarov, D.Q. Usmanova. Raqamli iqtisodiyot asoslari. (Darslik) –T.: «Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi», 2020.